

Ontogenetická psychologie

Prof. PhDr. Evžen Řehulka, CSc.

Běžné rozdělení dětství a dospívání se obvykle uvádí v následujících etapách

(podle Vágnerové 2000):

Prenatální období (trvá 9 kalendářních měsíců a člení se na fázi oplození, přibližně do konce 3. týdne, následuje embryonální období od 4. do 12 týdne a po něm období fetální, které končí narozením)

Novorozenecké období (trvá přibližně 1 měsíc až 6 týdnů)

Kojenecký věk (od konce kojeneckého období do konce 1. roku dítěte)

Batoletčí věk (období od 1 do 3 let)

Předškolní věk (od 3 do 6 let)

Nástup do školy (po dosažení 6. roku dítěte)

Školní věk (lze ho dělit na mladší školní věk, přibližně od 6 do 7, event. 8 let, kdy se dítě adaptuje na změnu životní situace a na školní povinnosti, na následující období do přibližně 12 let, kdy dochází k přechodu na 2. stupně základní školy a následuje starší školní věk přibližně do 15 let, kdy dítě končí základní školu)

Pubescence (přibližně mezi 11. a 15. Rokem)

Adolescence (přibližně od 15 do 20 let)

Kritická období života:

- Narození
- Přejchod z prvního na druhý stupeň
- Závěrečné zkoušky ve škole
- Odchod z domova od rodičů
- Budování vlastního místa k bydlení
- Přejchod do rodičovské role
- Nejistota, změna nebo ztráta zaměstnání
- Vznik chronického onemocnění
- Odchod z trhu práce
- Ztráta životního druha nebo blízkých přátel

E. Erikson

- E. Erikson popisuje osm životních období. V každém z těchto období dle Eriksona procházíme určitou krizí, máme splnit určitý vývojový úkol. Způsob, míra zvládnutí tohoto úkolu, pak ovlivňuje naši osobnost.

E. Erikson (1902 – 1994)

- Fáze základní důvěry v život proti základní nedůvěře – 0 – 1
- Fáze autonomie proti studu a pochybám – od 1 do 3 let
- Fáze iniciativy proti pocitům viny – od 3 do 6 let
- Fáze snaživosti proti pocitu méněcennosti – od 6 do 12 let
- Fáze identity proti zmatení rolí – od 12 do 19 let
- Fáze intimity oproti izolaci – od 19 do 25 let
- Fáze generativity proti stagnaci – od 25 do 50 let
- Fáze integrity proti zoufalství – od 50 let

Tématem prvního období je: **Základní důvěra proti základní nedůvěře**

Tématem prvního období je: **Základní důvěra proti základní nedůvěře**

Jde o nejranější období našeho vývoje, počínající zrozením dítěte. Vybudování základní důvěry je dle Eriksona především úkolem mateřské péče. Závisí na kvalitě mateřského vztahu, na citlivé péči matky o potřeby dítěte. Matka dítě v tomto období kojí, krmí, chová ho, zabývá se jím, pečuje o něj. Je důležité, aby si matka věřila, aby byla sama pro sebe důvěryhodná. Může pak s klidem pečovat o dítě.

Erikson přímo říká: *„Nezdá se, že by celkové kvantum důvěry záviselo na absolutním množství potravy, či na projevech lásky, nýbrž na kvalitě mateřského vztahu.“*

Tématem prvního období je: **Základní důvěra proti základní nedůvěře**

Dítě a matka se navzájem ovlivňují. Dítě je připraveno přijmout, co mu matka nabízí, dává. Dítě se učí dostávat, přijímat. Podaří se to, tedy dítě se naučí přijímat od druhých, když matka uspokojí jeho potřeby, tak jak je to pro něj vhodné (např. dostane najíst, když má právě hlad). Dítě dostává, aby později mohlo dávat. Dítě se učí rovněž přimět někoho, aby učinil, co potřebuje. Jde zde o vzájemnost: matku také těší kontakt s dítětem, stejně jako dítě těší uspokojivá péče matky. Vzájemnost uspokojení a stím související uvolnění má význam pro první zkušenost přátelské odlišnosti. Dítě tedy začíná poznávat, že je někdo jiný než matka, než druhý člověk, pokládají se základy identity.

Tam, kde se vzájemnost nezdaří, dítě pak bude ovládat okolí nátlakem či fantazií. Může se více obrátit ke svému palci (k dumlání), než k okolnímu světu. Může vznikat nedůvěra vůči všemu co vstupuje dovnitř a to co vstupuje či má vstoupit dovnitř může být odmítáno.

Tématem prvního období je: **Základní důvěra proti základní nedůvěře**

Důležitou zkouškou prochází vztah dítěte a matky dle Eriksona, když se dítěti začínají prořezávat zuby. Zuby způsobují bolest zevnitř, dochází k záchvatům zlosti dítěte. Erikson toto období přirovnává k biblickému příběhu o ztrátě ráje, kdy Adam s Evou okusili jablko ze zakázaného stromu poznání a byli za to vyhnáni z ráje.

Záleží, jak matka toto období ustojí. Dítě také ale způsobuje matce bolest (při kojení může kousat). Dle Eriksona je důležité, aby vše bylo zvládnuto nenásilně, smířlivě, bez zbytečného příkoří.

Probíhá-li toto období uspokojivě, dítě se naučí spoléhat na stejnost a kontinuitu svých zaopatřovatelů, důvěřuje jim, ale také může důvěřovat sobě samému a své schopnosti zvládnout své vnitřní popudy. Může se považovat za dostatečně důvěryhodného a mít víru, že se druzí nemusejí obávat jeho projevů.

Citlivá, vhodná péče vytváří v dítěti základ pocitu identity, který se později spojí s pocitem „správného“ člověka.

Téma druhého období je: **Autonomie proti studu a pochybám**

- Téma druhého období je: **Autonomie proti studu a pochybám**
Již v předcházejícím, prvním období začíná dítě mít určitý zárodek vědomí sebe. Ve druhém období udělá dítě v tomto směru velký pokrok. Dítě se začíná „stavět na vlastní nohy“, začíná prosazovat svou vůli. S. Freud nazývá toto období análním, také bývá toto stadium nazýváno obdobím vzdoru, protestu.
- Dochází k dalšímu rozvoji svalstva, což umožňuje také začít s dítětem „nácvik čistoty“, tedy dítě se učí ovládat své vyměšování. Dítě se učí „držet-pustit“ v tělesné zóně. Obdobně pak i v psychické rovině prosazuje dítě svou vůli podobným způsobem: „drží“ nebo „pouští“. Tzn. např. dítě se láskyplně k matce přitulí, podrží si ji, ale také ji dovede odstrčit. Dítě též věci shromažďuje i odhazuje, lpí na nich nebo je vyhodí.
- Důležitý je přístup vychovatelů. Dle Eriksona se může pak držení stát vzorcem pro budoucí péči o někoho: mít a držet (podržet někoho) nebo se ale také může stát destruktivním zadržováním a omezováním. I pouštění může být nepřátelským vypouštěním destruktivních sil nebo uvolněným „ponecháváním“ a „necháváním být“.
- Při „nácviku čistoty“, by se měli vychovatelé chovat tak, aby se mohl v dítěti upevnit pocit: „udělal jsi to dobře“. Tento pocit vychází z pocitu slasti a pohody, který přichází při vyprazdňování střev a močového měchýře.
- Pokud je nácvik příliš tvrdý či brzký, dítě je pak připraveno o možnost postupně se učit ovládat svá střeva svobodnou vůlí. Dítě pak bude bezmocné a bude tak přinuceno hledat uspokojení buď regresí nebo falešnou progresí. Tzn. buď návrat k dřívějšímu vývojovému období – k dumlání palce, plačtivosti a žádostivosti nebo se stane nepřátelským, bude předstírat autonomii, schopnost obejít se bez opory kohokoliv, kterou ale ještě nenabylo.
- Přání uplatňovat svou vůli je v tomto období silné. Dítě se chce uplatňovat na všechny strany a s velkou intenzitou, dítě nezná meze zkouší všechny své možnosti, vnější i vnitřní, rovněž fantazie se rozbíhá. Vše si ale dítě nemůže dovolit, pohybuje se také ve společnosti druhých lidí, naráží proto na omezení rodičů. Rodiče nastolují určitý řád, který by měl být pevný, ale ne tvrdý a přísný. Řád, pevné vedení pak ochrání dítě před anarchií, zbytečnými zkušenostmi zahanbení, i před nespoutaností vlastního nitra. Pokud je řád zprostředkováván vhodně, dítě je může přijmout a stává se i jeho ochráncem. Obdobně i v dospělosti je spravedlnost, zákony, určitý řád ve společnosti, který nás ochraňuje a umožňuje společné soužití.
- Jak je ještě vhodné postupovat při výchově v tomto pro rodiče nesnadném období protestu? Jestliže dítěti zabráníme, aby jednalo jak právě chce, jestliže je třeba i odneseme na místo, kde si nepřeje být, je vše v pořádku (může se vyvztekat), muselo se podrobit, ale nemuselo jednat proti své vůli. Jestliže však batole třeba hrozbami přimějeme, aby šlo kam nechce, nemůže se pak vyvíjet rovně.
- Také přílišné zahanbování nevede ke skutečné slušnosti, ale k tajnému rozhodnutí jedince pokusit se, aby mu některé věci prošly, aby proklouzl neviděn.
- Příležitost k zahanbení je již tak dost. Dítě zakouší jak je malé, jak jeho svévole může skončit krachem apod. Je potřeba, aby okolí dítě podpořilo v jeho touze „postavit se na vlastní nohy“, aby předčasně nepropadlo pocitu hanby.
- Toto období se stává dle Eriksona rozhodující pro poměr mezi láskou a nenávisť, spoluprací a vzdorovitostí, svobodou vyjadřovat sebe sama a jejím potlačováním. Z pocitu sebeovládání bez ztráty sebeucty vychází trvalý pocit dobré vůle a hrdoosti; pocit ztráty sebeovládání a pocit cizí dominance vyvolává trvalý sklon k pochybnostem a studu.

Téma druhého období je: **Autonomie proti studu a pochybám**

- Při „náviku čistoty“, by se měli vychovatelé chovat tak, aby se mohl v dítěti upevnit pocit: „udělal jsi to dobře“. Tento pocit vychází z pocitu slasti a pohody, který přichází při vyprazdňování střev a močového měchýře.
- Pokud je nácvik příliš tvrdý či brzký, dítě je pak připraveno o možnost postupně se učit ovládat svá střeva svobodnou vůlí. Dítě pak bude bezmocné a bude tak přinuceno hledat uspokojení buď regresí nebo falešnou progresí. Tzn. buď návrat k dřívějšímu vývojovému období – k dumlání palce, plačtivosti a žádostivosti nebo se stane nepřátelským, bude předstírat autonomii, schopnost obejít se bez opory kohokoliv, kterou ale ještě nenabylo.
- Přání uplatňovat svou vůli je v tomto období silné. Dítě se chce uplatňovat na všechny strany a s velkou intenzitou, dítě nezná meze zkouší všechny své možnosti, vnější i vnitřní, rovněž fantazie se rozbíhá. Vše si ale dítě nemůže dovolit, pohybuje se také ve společnosti druhých lidí, naráží proto na omezení rodičů. Rodiče nastolují určitý řád, který by měl být pevný, ale ne tvrdý a přísný. Řád, pevné vedení pak ochrání dítě před anarchií, zbytečnými zkušenostmi zahanbení, i před nespoutaností vlastního nitra. Pokud je řád zprostředkováván vhodně, dítě je může přijmout a stává se i jeho ochráncem. Obdobně i v dospělosti je spravedlnost, zákony, určitý řád ve společnosti, který nás ochraňuje a umožňuje společné soužití.

Téma druhého období je: **Autonomie proti studu a pochybám**

- Jak je ještě vhodné postupovat při výchově v tomto pro rodiče nesnadném období protestu? Jestliže dítěti zabráníme, aby jednalo jak právě chce, jestliže je třeba i odneseme na místo, kde si nepřeje být, je vše v pořádku (může se vyvztekat), muselo se podrobit, ale nemuselo jednat proti své vůli. Jestliže však batole třeba hrozbami přimějeme, aby šlo kam nechce, nemůže se pak vyvíjet rovně.
- Také přílišné zahanbování nevede ke skutečné slušnosti, ale k tajnému rozhodnutí jedince pokusit se, aby mu některé věci prošly, aby proklouzl neviděn.
- Příležitostí k zahanbování je již tak dost. Dítě zakouší jak je malé, jak jeho svévole může skončit krachem apod. Je potřeba, aby okolí dítě podpořilo v jeho touze „postavit se na vlastní nohy“, aby předčasně nepropadlo pocitu hanby.
- Toto období se stává dle Eriksona rozhodující pro poměr mezi láskou a nenávisí, spoluprací a vzdorovitostí, svobodou vyjadřovat sebe sama a jejím potlačováním. Z pocitu sebeovládání bez ztráty sebeúcty vychází trvalý pocit dobré vůle a hrdosti; pocit ztráty sebeovládání a pocit cizí dominance vyvolává trvalý sklon k pochybnostem a studu.

Ve třetím stadiu je tématem: **Iniciativa proti vině**

Ve třetím stadiu je tématem: **Iniciativa proti vině**

Toto období začíná přibližně kolem třetího nebo čtvrtého roku věku dítěte. Dítě je již více vnitřně samostatné, zdá se být více „sebou samým“. Lépe zapomíná na nezdary. Dítě začíná být aktivní také jiným způsobem. Tam kde byla dřív umíněnost, vzdor nastupuje nyní iniciativa. Iniciativa dodává samostatnosti kvalitu podnikání, plánování a „útočení“ na určitý úkol, protože dítě chce a potřebuje být aktivní. Iniciativa znamená průbojnost, schopnost riskovat a dobývat.

Nebezpečí tohoto stadia spočívá v pocitu viny, který plyne z uvažovaných cílů a výkonů. Erikson při objasňování tohoto stadia vychází také z učení S. Freuda. Jde o „Oidipská“ přání, kdy si chlapec přeje se oženit se svou matkou, která pak na něj bude hrdá. Děvče si obdobně přeje vdát se za svého otce a starat se o něj lépe než matka. Tato přání jsou spojena s fantaziemi o odstranění rodiče opačného pohlaví. Důsledkem je pocit viny, který jakoby neustále zahrnoval pocit, že jedinec spáchal nějaký zločin, k němuž nejenže nedošlo, ale který by byl navíc biologicky zcela nemožný. Tento pocit tajné viny však pomáhá směřovat iniciativu a sílu zvědavosti k žádoucím ideálům a praktickým cílům.

Dítě vyřeší v tomto období „Oidipský“ problém identifikací, ztotožněním s rodičem stejného pohlaví, vzniká svědomí. Vytváří se schopnost cítit vinu, která je potřebná pro kulturní soužití mezi lidmi.

Záleží na povaze vzniklého svědomí. Příliš citlivé svědomí může narušit iniciativu. Člověk se pak příliš trápí obavami, zda neudělal něco špatně, zda neporušil normu, apod. Svědomí je příliš přísné. Svědomí by mělo také umět chválit a odpouštět.

Ve čtvrtém stádiu je řešeno téma: **Příčinnost proti inferioritě**

Ve čtvrtém stádiu je řešeno téma: **Příčinnost proti inferioritě**

Jde o období latence, mladšího školního věku. Dle Eriksona se dítě učí nyní získávat uznání výrobou věcí. Dítě je již připraveno využívat dovedností a pustit se do úkolů, které přesahují hru. Rozvíjí tak pocit příčinnosti, to znamená, že se učí pohybovat ve světě nástrojů, může se stát součástí „výrobního procesu“. Tato činnost jej učí radosti z dokonané práce. Dítě je nyní také zapojeno do systematického vzdělávání.

Velké kvantum vědomostí a dovedností se učí od starších dětí. Dítě se připravuje na to, jak zacházet s pomůckami a nástroji, které používají dospělí. V tomto stadiu je nebezpečí v pocitu nedostatečnosti a méněcennosti. Pokud jedinec zmalomyslní nad svými „nástroji“ a dovednostmi, či nad svým postavením mezi partnery v užívání nástrojů, může ho to odradit od identifikace s nimi. Dítě se pak může stáhnout a pokládat se za méněcenného. Ztráta na děje na „sdružování při činnosti“ může dítě stáhnout zpět do izolovanější rodiny, do méně nástroji ovlivňované rodinné rivality oidipského období, tedy do nižšího vývojového stadia. Dítě bude více vázáno na rodinu, a bude se méně zabývat novými aktivitami také ve vnějším světě. Freud nazývá toto období obdobím latence, protože prudké pudry jsou obvykle nečinné. Je to však pouze klid před bouří puberty. Toto stadium je ale rozhodující z hlediska sociálního. Příčinnost znamená dělat věci vedle ostatních a s nimi.

V pátém stadiu je rozhodující: **Identita proti konfuzi rolí**

V pátém stadiu je rozhodující: **Identita proti konfuzi rolí**

Jedná se o pubertu a adolescenci. Dle Eriksona je toto stadium důležité pro ustanovení identity.

Identitou se rozumí, znát odpověď na otázku: „Kdo jsem, odkud pocházím a kam směřuji?“ Mít identitu znamená být si jistý sebou samým, mít realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí, vědět v čem je smysl vlastního života. Identita znamená také kontinuitu, tzn. jsem stále stejný člověk, i jasné vědomí sebe. Hledat svou identitu, znamená zejména hledat sám sebe.

V tomto období bývá nebezpečí pocitu difuznosti, jedinec pak neví kdo je, čím je, nenajde svou identitu. Jedinci se v tomto období bouří proti autoritám, usnadňuje jim to vymanění z dětské závislosti. Začínají mladistvé lásky, kdy je dle Eriksona vlastní obraz sebe (tedy já sám) promítán do druhého člověka, což dává možnost tento obraz reflektovat a postupně zjasňovat, tedy poznávat sám sebe. Proto spolu také mladé páry dlouho konverzují. Mladí lidé se často sdružují do skupin a mohou někdy vytěšňovat všechny, kteří jsou „jiní“, což je nutné chápat, jako obranu proti pocitu difuznosti, vlastní sebedůvěra tedy ještě není plná, dostatečná. Mysl adolescenta je dle Eriksona v podstatě myslí ve stavu „moratoria“, zde ve smyslu stadia mezi dětstvím a dospělostí. Dospívání je náročné a mladí lidé touží po odkladu, je to čas pro zrání. Mladý člověk touží být respektován, potvrzen. V některých kulturách dochází k tomuto potvrzení pomocí rituálů. Podle Eriksona je potřeba, aby v tomto období, dospělí, kteří uspěli v očích dopívajících, se snažili být těmi nejlepšími. Mladí lidé se pak nestanou cyničtí či apatičtí.

V šestém stadiu se řeší téma: **Intimita proti izolaci**

V šestém stadiu se řeší téma: **Intimita proti izolaci**

Právě dospělý jedinec se nyní snaží spojit se s druhým jedincem. Měl by být připraven k intimitě, tedy schopnosti vstoupit do partnerství a mít morální sílu takové závazky dodržovat, byť by to vyžadovalo určité oběti a kompromisy. Erikson dále říká, že je potřeba umět již nyní čelit pocitu ztráty ega, já (to je možné jen když je já dostatečně silné) v důležitých situacích: v solidaritě pevných partnerství, při sexuálním spojení, v pevném přátelství a fyzickém boji, v nově zažité inspiraci zprostředkované učiteli a v intuici přicházející za samého středu vlastního já. Protikladem intimity je distancování: schopnost izolovat se a případně „zničit“ to co se zdá být nebezpečné naší vlastní podstatě. Nebezpečí tohoto stadia je, že jedinec zakouší intimní, ale zároveň i soupeřivé a bojovné vztahy s druhými. Tedy s nimi i proti nim. Erikson v souvislosti s tímto stadiem cituje S. Freuda, který říká, že dospělý jedinec by měl umět milovat a pracovat.

V sedmém stadiu je téma: **Generativita proti stagnaci**

V sedmém stadiu je téma: **Generativita proti stagnaci**

Erikson říká: Zralý muž potřebuje být potřebován a zralost vyžaduje vedení stejně jako povzbuzení, od toho co bylo vyprodukováno a co musí být opatrováno. Hovoří tedy i o závislosti starší generace na mladší. Pokud se hovoří o generativitě (plodnosti), hovoří se především o zakládání a vedení příští generace, plození a vychovávání dětí. Do tématu sedmého stadia patří i produktivita a kreativita, tedy práce, děti ale nahradit nemůže. Tam, kde snahy o generativitu selhávají, dochází k regresi, tedy návratu zpět, k nepřiměřené potřebě pseudointimity, často s pocitem stagnace a osobního ochuzení.

Tématem posledního, osmého stadia je: **Ego integrita proti zoufalství**

Tématem posledního, osmého stadia je: **Ego integrita proti zoufalství**

Dojít k pocitu osobní integrity, může člověk, který byl také sám původcem dění, myšlenek, bytostí ve svém životě, kdo se sám staral o věci a lidi, kdo se přizpůsobil triumfům a zklamáním. Integrita je přijímání životního cyklu člověka, jako něčeho, co muselo být a co nebylo možno nijak nahradit. Integrita umožňuje jedinci účastnit se dění jako stoupenec (tedy nechat se vést), stejně jako přijmout odpovědnost vůdce. Nedostatek integrace se projevuje strachem ze smrti. Zoufalství vyjadřuje pocit, že se čas již krátí, že je ho příliš málo k pokusu začít nový život. Dle Říčana integrita zahrnuje pravdivost k sobě samému, smíření se vším co bylo, vědomí svého domova a životní filozofii, moudrost, k níž se člověk dopracoval celoživotní zkušeností a přemýšlením.

Margaret Mahlerová

- **Margaret Mahlerová** (maďarsky *Mahler Margit*, 1897 Sopron – 1985 New York) byla maďarsko-americká pediatřička a psychoanalytička, představitelka tzv. egopsychologie, tedy směru psychoanalýzy, který navazuje na strukturální teorii Freuda, jak ji založil svým spisem *Já a ono* z roku 1923, kde definoval pojmy *ego (já), id (ono) a superego (nadjá)*.
- Nejvýznamnějším konceptem Margaret Mahlerové je její model dětského vývoje.

Margaret Mahlerová

[Freudovo](#) učení je silně oslovilo, avšak trápilo ji, že jako pediatrička nemůže pomoci dětem, které sejevily psychoticky a schizofrenicky (tedy autisticky), jelikož Freud možnost psychoanalytického terapeutického zásahu u psychotiků vylučoval, navíc se nikdy nevěnoval léčení dětí (až na výjimku v podobě „malého Hanse“). Proto se Mahlerová v teorii nakonec obrátila k psychoanalytikovi Renému Spitzovi, který krátce po Freudově smrti svou prací *Hospitalismus* (1940) otevřel nové cesty vývoje psychoanalýzy. Mahlerová převzala Spitzův názor, že pro pochopení těžce psychicky postižených dětí je třeba zkoumat jejich nejranější vztahy. Vývoj dítěte nakonec Mahlerová popsala jako cestu k *separaci a individuaci*. Dětský vývoj má podle ní tři zásadní fáze: *normální autismus*, *symbiotické období* a nakonec *separačně-individuační proces*, přičemž poslední fáze se dělí ještě na čtyři podstatné subfáze. Každá fáze má své klíčové souvislosti s psychopatologií – tento základní názor o vztahu vývojových uzlů a psychické nemoci Mahlerová převzala od Freuda.

Margaret Mahlerová

- **Normální autismus**
- Dítě podle ní nejprve žije v „*autistické skořápce*“, kterou se brání rušivým podnětům zvnějšku, neboť nejistý pocit *já* může být vnějšími vlivy v raných fázích vývoje „zaplaven“. Autismus a schizofrenie jsou opakováním strategií autistické skořápky. K tomu, aby dítě autistickou skořápku opustilo, potřebuje podle Mahlerové optimální hladinu slasti a bezpečné zakotvení v matčině světě. Pokud je matka úzkostná, nevyzpytatelná, apatická či nepřátelská („hostilní“), stoupá pravděpodobnost, že dítě se bude vyvíjet psychoticky, že neopustí „skořápku“.

Margaret Mahlerová

- **Symbiotická fáze**
- Kolem druhého měsíce života dítě počíná, dle Mahlerové, vstupovat do fáze symbiotické. Své já rozšíří o matku (je-li důvěryhodná), cítí fúzi s matkou, cítí s ní onnipotenci (všemocnost). V této fázi se dítě necítí od matky odlišeno, nicméně začíná mezi jeho *já* a *ne-já* (ještě nikoli objektem, ale *jáskými* oblastmi, které nemá pod kontrolou, ale ještě to neví) docházet k interakci. Pokud matka v této fázi neposkytuje dítěti harmonickou odezvu, nespolupracuje na jeho iluzi všemocnosti, dítě nezíská schopnost kontrolovat emoce a jeho identita nebude v budoucnu pevná. Poškodí se také jeho schopnost vytvářet vztahy a kontrola agrese bude snížena.

Margaret Mahlerová

- **Separačně-individuační proces**
- Kolem čtvrtého až pátého měsíce podle Mahlerové začíná klíčový proces psychického odštěpování dítěte od matky a vzniku nezávislé identity. Počíná takzvanou subfází diferenciací.

Margaret Mahlerová

- **Subfáze diferenciacie**
- Dítě začíná interakci s matkou vnímat jako smyslovou slast, počíná si takto uvědomovat tělo a tím svou odlišenost od matky (Mahlerová hovoří o „diferenciaci tělesného obrazu“).

Margaret Mahlerová

- **Praktikující subfáze**

Dítě do ní vstupuje zhruba v devátém až osmnáctém měsíci. Ovládnutí svých pohybů dítě vede k jakési extázi identity, stále silnějšímu pocitu nezávislosti, ovšem bez toho, aby se dítě ještě zřeklo pocitu jednoty s matkou. Matka se pro dítě stává zásobárnou magických sil, do této zásobárny se dítě chodí „dobíjet“, aby se počalo vzdalovat od matky a objevovat svět mimo ní. Dítě se tehdy dle Mahlerové „zamilovává do světa“. Je to většinou šťastná vývojová fáze, kdy se dítě cítí mocné, šťastné a zároveň se nebojí světa.

Margaret Mahlerová

- **Znovusbližovací subfáze**
- Tato fáze vrcholí zhruba kolem dvou let věku. Dítě stále více chápe, že jednota je iluzí, že je na matce skutečně nezávislé, což v něm vybudí tzv. [separační úzkost](#). Zatímco v minulém období bylo živé a průzkumnické, nyní má potřebu být více s matkou. Je to velmi komplikovaná fáze, pro dítě i pro matku, neboť dítě se chová „zlobivě“ – matku stále pronásleduje, ale přitom ji odstrkuje a provokuje. Podle Mahlerové se v něm bijí dvě tendence – touha po obnovení slastné fúze i strach, že fúze vyhladí *já*, že objekt dítě pohltí a vezme mu nezávislou existenci. Špatný průchod znovusbližovací fází (i chybné reakce matky v této etapě) jsou podle Mahlerové kořenem mnoha potíží na pomezí neurózy a psychózy – podle Mahlerové lze modelem zhroucení znovusbližovací fáze popsat zejména tzv. hraniční poruchu osobnosti (*borderline syndrom*). Ale fáze může být klíčem i k neuróze – když je poškozeno rozlišení objektu a subjektu v této fázi, nemůže dítě projít úspěšně oidipovským komplexem.

Margaret Mahlerová

- **Konsolidace individuality**
- Čtvrtá fáze separačně-individuačního procesu, vymezená zhruba třetím rokem života. Dítě konflikty vyřeší tím, že objekt (matku) zvnitřní a nadále se k ní vztahuje jako k vnitřnímu symbolu. Poté již následuje fáze oidipovská, kdy dítě akceptuje intervenci „třetího“ prvku do jeho vztahu s matkou – tuto fázi již popsal Freud. Mahlerová též zdůrazňuje, že ve čtvrté subfázi se rozhoduje o zisku genderu („rodu“).

Sigmund Freud

- **Vývoj libida]**
- Libido se mimo psychoanalýzu někdy definuje jako "pohlavní pud". Pro psychoanalytiky však jde o energii, či dokonce spíše o "metaforu energie", která má zdroj buď v nevědomí, anebo v těle. Když se za zdroj považuje tělo, je libidem myšlena spíše energie, kterou jsou obsazeny výboje pohlavního pudu. Když se za zdroj považuje nevědomí, vyniká "metaforická povaha" pojmu libido. Pojem libido Freud převzal z latiny, kde původně značil přání, touhu či nutkání, což akcentuje pudový charakter této energie, Freud však stejně tak akcentoval psychickou povahu této energie, když o libidu hovořil jako o "palivu psychického systému". Obě představy jsou u Freuda, tak jako v mnoha jiných případech, zakotveny v různých fázích jeho tvorby.

Sigmund Freud

Libido se podle Freuda vyvíjí tak, že prochází různými stádii, v nichž se mění zdroje a formy sexuální slasti:

- **Orální období:** Erotogenní zónou ústa, libost získávána sáním, kousáním a žvýkáním
- **Anální období:** Slast získávána zadržováním a vypouštěním stolice, díky nácviku čistoty se slast ze zadržování a vypouštění stává socializovanou, buď je zdrojem hrdosti, nebo zdrojem pokoření, může být prostředkem k vyjádření vzdoru nebo poslušnosti
- **Falické období:** Významné se stávají genitálie, souběžně probíhá oidipovský a kastrální komplex
- **Latence:** Díky vývoji oidipovského a kastrálního komplexu, resp. identifikaci s rodičem stejného pohlaví a vytěsnění agrese a sexuálních přání pudů jakoby kanalizovány a dítě zdánlivě desexualizováno
- **Genitální období:** Období, jehož cílem je ustavení pevné identity, včetně identity sexuální. Závěrem by mělo být navázání intimního vztahu, tedy nová objektní volba mimo rámec původní rodiny.

Sigmund Freud

- Každé pozdější libidinosní pohyby jiným směrem než ke genitalitě jsou projevem fixace či regrese. Pokud se průchod vývojovou fází nezdaří, dochází k fixaci (na fázi libida, na objekt), při komplikovaném průchodu dochází v dospělosti k regresi. Fixovaná nebo regredující osoba pak má infantilní způsoby chování, nebo se k nim uchyluje pod vnějším tlakem (eventuálně si vybírá erotické objekty na základě podobnosti s fixovaným objektem - např. velká ňadra - případně lze indikovat ztrátu energie uvázané na objekt). Podle Freuda se každá fixace či regrese v dospělosti projevuje buď psychickou poruchou anebo sexuální perverzí. Sexuální perverze otevřeně manifestuje původní sexuální tematiku, původní objekty a také vztah k erotogenním zónám. U neuróz či jiných poruch psychoanalytik indikuje téma, objekty i drážděné zóny (např. problémy s vyměšováním) analogicky jako u perverzí. Perverze jsou pro Freuda svědky dějin libida, podobně jako neurózy. Perverze jsou negativy neuróz; to, co neurotik potlačuje, "deviant" přehrává. I úkolem perverze je však bránit Ego před úzkostí. Dítě je pro Freuda "polymorfně perverzní" a sexuální perverze v dospělosti představuje regresi ke sklonům infantilní sexuality.